

Oponentský posudek na habilitační práci Mgr. Adriany Jesenkové, PhD.: *Etika starostlivosti v kontexte súčasnej morálnej filozofie*

Předmět a cíle habilitační práce

Předložený text se zabývá, jak vyplývá již z názvu, etikou starostlivosti v kontextu současné morální filozofie. Cílem autorky je důkladně koncept etiky starostlivosti představit jednak z hlediska jeho geneze, kde se primárně zaměřuje na to, aby argumentovala jeho spojení s feministickou optikou, a jednak z hlediska jeho ontologických a epistemologických východisek. V další kapitole se věnuje detailní analýze koncepcí etiky starostlivosti Joan Tronto, kterou pozitivně hodnotí pro její komplexnost a potenciál stát se analytickým nástrojem pro reflexi praxí starostlivosti či identifikaci jejich deficitu; v poslední kapitole pak využívá perspektivu tohoto přístupu pro kritickou analýzu deficitu starostlivosti v oblasti vzdělávání (nejen na Slovensku). Práce je vnitřně provázána a koncepčně soudržná; v dalším textu se zaměřím na jednotlivé kapitoly a jejich pozitiva či možné „deficity“, které jsem vnímala při čtení textu, a to obsahové i formální.

Co se týče celku práce: vzhledem k jejímu názvu mi poněkud chyběla rozsáhlejší komparace s jinými současnými morálními koncepcemi, v jejichž kontextu se etika starostlivosti nachází. Z tohoto hlediska oceňuji autorčinu komparaci etiky starostlivosti s etikou ctností (kapitola 2.4), která je potřebná právě proto, že obě mají některé společné rysy. Komparace s ostatními koncepcemi se omezuje na konstataci, že vycházejí z jiných východisek (deontologická, utilitaristická, kontraktualistická apod.) či na velmi stručnou charakteristiku odlišností. Práce se tak primárně věnuje analýze etiky starostlivosti, což je však - vzhledem k tomu, že tato koncepce není ve slovenském akademickém prostředí zatím dostatečně známá a bylo potřebné ji detailně představit - akceptovatelné.

V první kapitole autorka poukazuje na to, že koncept starostlivosti a etický přístup, který je na něm založen, není zcela nový a není ani výhradně spojen s feministickou optikou – Adriana Jesenková uvádí jako „druhý příběh“ etiky starostlivosti křesťanství. Velmi rychle však tento příběh opouští a tvrdí, že „etika starostlivosti vzišla z plodného víru druhé vlny feminizmu“ (s. 14), z čeho činí závěr, že „etika starostlivosti je feministická jednak svojou genézou, a jednak predpokladmi, o ktoré sa opiera a z ktorých vychádza“ (tamtéž). Toto tvrzení by bylo potřeba přesvědčivěji doložit, třeba tím, že by autorka detailněji analyzovala, v čem se obě verze etiky starostlivosti liší a proč „současná etika starostlivosti“ není možná bez feministického myšlení. Možná by tento deficit argumentace mohla odstranit na obhajobě.

Druhá kapitola je velmi koncizním a filozoficky fundovaným textem, v němž se Adriana Jesenková dostává k filozofickým základům etiky starostlivosti, k její ontologii a epistemologii. Charakteristika relacionistické ontologie a z ní vyplývajících důsledků pro chápání osoby (individua), jazyka, resp. světa a bytí vůbec a zejména pro chápání starostlivosti jako základu našeho života a předpokladu „dobrého“ života je inspirativní a poskytuje základ pro další úvahy v textu, podobně jak i charakteristika epistemologie, která se vyznačuje přesunutím důrazu z poznání na porozumění a rozšířením spektra schopností a zručností, které jsou do tohoto

procesu zapojeny. Při čtení těchto kapitol, v nichž autorka odkazuje převážně na texty představitelk feministické filozofie, mne napadaly otázky typu: Jaké jiné filozofické směry, autoři a autorky podobný typ ontologie a epistemologie rozpracovávali, tj. z jakých filozofických orientací mohly tyto feministické autorky čerpat? Existuje relacionismus jako specifický filozofický směr?

Ve třetí kapitole se autorka podrobně věnuje představení koncepce etiky starostlivosti Joan Tronto. Tato koncepce, kterou Joan Tronto chápe jako politickou, odkryla komplexnost vztahů starostlivosti a jejich širší kontexty, rozšířila záběr tohoto typu uvažování a zdůraznila jeho kritický potenciál zaměřený na změnu (demokratické) společnosti. Jak uvádí A. Jesenková, Joan Tronto je kritická k současnému stavu demokracie a starostlivosti; jejich deficity jsou podle ní podmíněny současným ekonomickým řádem charakterizovaným jako převládající neoliberalistické chápání trhu (cituji: „hlbka problémov, kterým dnes čelíme v praxi starostlivosti je vytváraná súčasným ekonomickým poriadkom“, s. 113). Na s. 117 jej A. Jesenková nazývá kapitalizmem a tvrdí, že „Kritika neoliberalizmu zo strany Tronto neznamena úplné zavrnutie kapitalizmu resp. trhu, ale kritiku trhov, ktoré nepovažujú za hodnotu nič okrem rastúceho zisku finančných spoločností a jednotlivcov“. Koncepci Tronto pak nazývá „reálnou utopií“ (s. 108). Z tohoto tvrzení je zřejmé, že Tronto neuvažuje o radikální změně ekonomického řádu; zajímalo by mne tedy, jaké konkrétní prostředky jeho reformy, resp. změny (kapitalistického či neoliberalistického) chápání trhu pro dosažení cíle „starostlivější demokracie“ a „demokratičtější starostlivosti“ Joan Tronto navrhuje a jaký je názor autorky habilitační práce na jejich realizovatelnost a praktickou úspěšnost při naplňování tohoto cíle.

Poslední kapitola je zaměřená na výzkumné a aplikační možnosti etiky starostlivosti, konkrétně pak na kritickou reflexi problematiky inkluzivního vzdělávání na Slovensku. Je potřeba ocenit, že autorka testuje možnosti analytického potenciálu uvedené koncepce, podle mého názoru je však výsledek v dané podobě příliš obecný. Analýza inkluzivního vzdělávání na Slovensku se zaměřuje pouze na dva koncepční materiály (ne na vzdělávací praxi). Navíc z ní není zcela zřejmé, s jakým významem termínu inkluze se zde pracuje (autorka píše, že analyzované materiály vycházejí z definice inkluze, která se nachází v materiálech UNESCO a Rady Evropy, definici však neuvádí a výšeuvedené materiály se v seznamu literatury nenacházejí).

Formální úroveň zpracování

Kvalitu obsahové stránky disertační práce poněkud snižuje její formální zpracování, které je zatíženo několika „deficity“. Nejprve bych ráda věděla, proč autorka někdy ženská příjmení zahraničních autorek přechyluje a jindy ne (např. Trontová – Tronto, Noddingsová – Noddings a mnoho dalších případů v celé práci), resp. jakým jazykovým územím či vlastním záměrem je při tomto počínání vedena. V práci najdeme případ, že jméno je při odkazu na publikaci přechýleno, v publikaci však přechýleno není (Heldová 2015, na s. 27, 30, 31 a 32, v publikaci je uvedeno Held), nebo se objevuje případ, kdy v rámci jedné věty je jedno ženské příjmení nepřechýleno a druhé ano (Jaggar spolu s Rothenbergerovou, na s. 14, pozn. 5). Oceňuji, že se autorka v textu vyhýbá používání generického maskulina a uvádí obě gramatické formy (např. autoři a autorky), na s. 137 však použila pouze tvar „učitelka“ (učitelé neexistují?). V seznamu literatury chybí některé práce, které se objevují v textu (např. Havelková 1992 ze s. 27; Betty Friedan ze

s. 28, pozn. 22; Rich, Haraway, Walker a Young ze s. 80). V práci se vyskytují případy, kdy není na konci citace (text v uvozovkách) uveden odkaz na její zdroj (např. s. 19, pozn. 16, citát Johna Locka, jeho dílo není ani uvedeno v seznamu literatury; s. 39, 45, 46, 56, 63, 73, 90, 91, 92, 119, 121, pozn. 70, 125). Na s. 67 se opakuje odstavec stejného textu ze s. 66; opakuje se také citace z práce Tronto (na s. 117 a 130), ale v jiném překladu (v prvním případě je použit termín „přidělování odpovědnosti za starostlivost“, ve druhém „určování odpovědnosti za starostlivost“). Je zřejmé, jak na to ostatně poukazuje sama autorka, že otázka překladu termínů, navíc těch, které ještě nejsou v domácím odborném diskurzu etablované, je velmi důležitá (viz úvaha o dvou možnostech překladu anglického termínu *pass out of responsibility* na s. 11, pozn. 63); bylo by proto vhodné, aby byl v případě překladu anglického textu, který ještě do slovenštiny přeložen nebyl, pod čarou uveden anglický originál. V práci se vyskytuje i několik překlepů a formální nejednotnost při odkazování na literaturu.

Závěr:

Práce Mgr. Adriany Jesenkové, PhD. *Etika starostlivosti v kontexte súčasnej morálnej filozofie* splňuje kritéria, která jsou kladena na habilitační spis. Zabývá se aktuálním problémem, který je slovenskou filozofickou a etickou komunitou dosud málo probádaný. Práce má promyšlenou strukturu a je logicky koherentní. Je založena na důkladném osvojení si problematiky etiky starostlivosti na základě rozsáhlého korpusu nastudované, převážně anglicky psané literatury (což je vzhledem k dané problematice akceptovatelné) a se snahou o aplikaci uvedeného přístupu na analýzu konkrétního problému. Styl práce je odborně fundovaný a kultivovaný, charakteristický přesností vyjadřování. Práce je přes některé formální nedostatky (viz text posudku) obsahově kvalitní a přináší nové impulzy filozoficko-etickému tázání v podobě nových myšlenkových rámců, termínů a otázek. Výše uvedené mi umožňuje **doporučit, aby byl Adrianě Jesenkové po jejím úspěšném obhájení udělen titul docentka.**

V Ostravě dne 27. 7. 2021

Prof. PhDr. Zdeňka Kalnická, CSc.